KIRSTEN ELISA PETERSEN OG KORNELIA KRAGLUND

UNGE UDSATTE MØDRE OG DERES SMÅ BØRN

AARHUS UNIVERSITET
DPU

Kirsten Elisa Petersen
og Kornelia Kraglund

Unge udsatte mødre og deres små børn

DPU, Aarhus Universitet, 2018

Titel:
Unge udsatte mødre og deres små børn

Forfattere:
Kirsten Elisa Petersen og Kornelia Kraglund

Udgivet af:
DPU, Aarhus Universitet, 2018

© 2018, forfatteren

1. udgave

Kopiering tilladt med tydelig kildeangivelse

Omslag og grafisk tilrettelæggelse:
Knud Holt Nielsen

Forsidefoto:
Colourbox.com

ISBN:
978-87-7684-597-1 (elektronisk udgave)
978-87-7684-598-8

Indhold

FORORD **4**

RESUMÉ **5**

1. INDLEDNING **9**

Forskningsprojektets formål, forskningsspørgsmål og problemstillinger 11

2. PROJEKTETS TEORETISKE GRUNDLAG **12**

3. PROJEKTETS METODISKE GRUNDLAG **15**

Anonymisering, fortrolighed og datahåndtering 15
Projektets datagrundlag 16
Projektets dataindsamlingsmetoder 17

4. ANALYSE **21**

De unge mødres og fædres baggrund 22
De unge mødres og fædres aktuelle livssituation 27
Opsamling på analyse 33

5. KONKLUSION **36**

Afsluttende perspektiverende bemærkninger 40

6. REFERENCER **42**

Forord

Denne rapport præsenterer resultaterne af et forskningsprojekt, der har haft fokus på unge udsatte mødre (og fædre) og deres små børns liv og livsbetingelser.

Projektet har forløbet over en periode på cirka 2,5 år, og mange har bidraget til, at projektet kunne gennemføres. I den forbindelse skal de unge mødre, fædre og deres små børn takkes for deres tid og deltagelse i projektforløbet. Ligeledes skal en lang række sundhedsplejersker landet over såvel som flere projekter, der på forskellig vis støtter og hjælper unge forældre, takkes for deres indsatser med at skabe kontakt til unge mødre og fædre med henblik på deltagelse i forskningsprojektet.

Der skal også rettes en særlig tak til Den sociale fond for børn og unge, der har bevilliget økonomisk støtte til forskningsprojektet. Der skal ligeledes rettes en tak til Bettina Høgenhav, der har foretaget korrektur på rapporten.

Kirsten Elisa Petersen, projektleder
& Kornelia Kraglund, videnskabelig assistent
København, december 2017

Resumé

Denne rapport præsenterer teoretiske, metodiske og analytiske resultater af et forskningsprojekt, der har haft fokus på unge mødre under 24 år og deres små børn. Der har ligeledes i projektet været fokus på fædrene – dog udelukkende i det omfang, hvor de har udgjort en familie sammen med mor og barn. Fædrene, som har deltaget i dette forskningsprojekt, har således ikke haft et selvstændigt fokus, men har været inddraget, i det omfang de var en del af en forældrepraksis, og i det omfang mødrene har ønsket, at fædrene skulle bidrage i projektperioden.

Formålet med forskningsprojektet har bevæget sig rundt om *tre samtidige* spor:

1. At udvikle forskningsbaseret viden om udsatte unge mødre ud fra deres eget perspektiv og ud fra deres egne erfaringer.
2. At udvikle forskningsbaseret viden om udsatte unge mødre og deres børns livsforhold, livsbetingelser og udviklingsmuligheder.
3. Fremadrettet at udvikle viden – sammen med de unge mødre – om forebyggende indsatser rettet mod unge mødre og deres små børn.

Forskningsspørgsmålet, der stilles med udgangspunkt i ovenstående, har derfor fokuseret på at udforske *"Hvordan og under hvilke betingelser moderskab og omsorg udfolder sig blandt udsatte unge mødre med afsæt i mødrenes egne perspektiver, oplevelser af handlemuligheder og ståsteder i livet rettet mod at fremme livschancer for både mor og barn?"*

Forskningsprojektet har forløbet i perioden september 2015 til december 2017, indledningsvist med en periode, hvor unge mødre, geografisk fordelt rundt om i landet, blev inviteret til at deltage i forskningsprojektet sammen med barnets far, hvis faderen var en del af familien i projektforløbet.

I projektet har deltaget 21 mødre under 25 år med deres små børn samt 6 fædre. Mødrenes alder var som udgangspunkt angivet til unge mødre under 22 år, men da der kun er ganske få af disse, blev alderen udvidet op til 25 år. Der er dog ikke nogen af mødrene, der ved indtrædelse i forskningsprojektet er over 24 år.

Projektet er metodisk placeret inden for den kvalitative forskningstradition med fokus på semistrukturerede dybdegående forskningsinterview, udført med både mødre og fædre, og har samtidigt et longitudinelt perspektiv, idet både mødre og fædre er blevet interviewet af tre omgange i projektperioden, henholdsvis ved projektets begyndelse, midtvejs og ved afslutningen af projektforløbet.

Projektet hviler på den del af forskningsfeltet, der har fokus på udforskningen af forældrepraksis (parenting), dvs. til forældres handlinger i hverdagslivet, hvorfor de gør, som de gør, og hvordan dette gøres i relation til deres børn (Stefansen, 2011). Det grundlæggende teoretiske afsæt er placeret inden for den kritiske psykologi (Holzkamp, 1985, 1998, 2005) især som den i de senere årtier er udviklet i Danmark (Dreier, 1979, 1997, 2004; Højholt, 2001, 2005; Schwartz, 2007; Petersen, 2009, 2015) med særlig inspiration fra den sociokulturelle læringsteori (Lave & Wenger, 2004). Det kritiske psykologiske perspektiv er inddraget med en særlig optagethed af menneskers levede liv i en lang række forskellige sociale praksisfællesskaber, hvordan dette liv leves, og hvilke muligheder og betingelser det enkelte menneske oplever i eget liv. Der er således tale om en såkaldt subjektorienteret tilgang til menneskers levede liv, hvor der udvikles viden i dette tilfælde *sammen med* forældrene og ikke *om* forældrene.

Projektets resultater har indfanget en række centrale temaer gennem de cirka 2 år, hvor mødre, fædre og børn har bidraget med deres perspektiver og ståsteder på forældrepraksis, og især moderpraksis.

Tema 1, 2 og 3 omhandler mødrenes og fædrenes baggrund.

Tema 1 Opvækstvilkår indkredser de unge mødres og fædres egne opvækstvilkår, betydningen af disse for deres ståsteder i livet samt betydningen for deres eget moderskab og for eget faderskab.

Tema 2 Ungdomsliv indkredser det levede ungdomsliv, sådan som det er blevet levet indtil graviditeten for henholdsvis de unge mødre og de unge fædre.

Tema 3 Graviditet omhandler graviditeten, sådan som den enkelte moder og fader oplevede den mht. planlægning af graviditet, oplevelsen af graviditetsgener samt tidlige forventninger til og forestillinger om moderskabet og faderskabet.

Tema 4, 5, 6, 7 og 8 tager sit udspring i mødrenes og fædrenes aktuelle livssituation.

Tema 4 Uddannelsesliv og arbejdsliv rummer en gennemgang af de unge mødres og fædres uddannelsesstatus, uddannelsesdrømme, uddannelsens betydning som beskyttelsesfaktor samt oplevede og erfarede barrierer for uddannelse.

Tema 5 Moderpraksis og faderpraksis omhandler henholdsvis moderpraksis og faderpraksis i relation til egen opvækst samt i relation til det levede ungdomsliv. Det rummer desuden beretninger om barnets trivsel samt oplevelser af netværk, egne ressourcer og livssituation.

Tema 6 Hverdagsliv rummer beretninger fra hverdagslivet, og tema 5 og tema 6 rummer aktuelle ståsteder samt oplevelser af handlemuligheder.

Tema 7 Samarbejdsflader rummer en analyse af karakteren af de samarbejdsflader, der er i spil i forhold til barnets udvikling og trivsel, set fra forældrenes egne perspektiver.

Tema 8 Barnets trivsel og udvikling indkredser de unge mødres og fædres vurderinger af børnenes trivsel og udvikling samt af egne evner til at støtte barnet i dets udvikling.

Sammenfattende kan der, med afsæt i forskningsprojektets indledningsvise problemformulering, der har udforsket, hvordan og under hvilke betingelser moderskab og omsorg udfolder sig med afsæt i mødrenes (og fædrenes) perspektiver, foretages en række opsamlende og konkluderende bemærkninger:

- at en stor del af de unge mødre (og fædre) ofte selv har oplevelser af at have haft vanskelige opvækstbetingelser og ungdomsliv. Opvækstbetingelser, der har været karakteriseret ved fravær af faderen i hjemmet, skilsmisse og forældres indbyrdes konflikter. Ligeledes indkredses for flere af mødrene et ungdomsliv præget af vanskeligheder i skolen, og for nogle af mødrene også psykiske vanskeligheder.
- at ønsket om at blive mor (og far) i en relativ ung alder for de flestes vedkommende ikke var planlagt, men til gengæld ønsket, især i forhold til at skabe ro i eget liv og ønsket i forhold til at gøre moderskabet bedre end det, man selv har oplevet i egen barndom.
- endvidere at arbejde og uddannelse kan være præget af store udfordringer for de unge mødre, dels grundet fravær gennem graviditetsperioden, men også i forhold til at få skabt mening i disse forhold, når man er blevet forældre, og hverdagen skal fungere.
- yderligere indfanges at samarbejde mellem mødre (og fædre) og fagprofessionelle kan være præget af store vanskeligheder, idet især mødrene ofte beskriver en stor forskel mellem deres egne oplevelser af deres barns trivsel og udvikling – set i relation til de fagprofessionelles vurderinger. Samarbejde ser ud til – fra mødrenes perspektiver og ståsteder – at fungere mest optimalt – når der er overensstemmelse i vurderingerne af deres barns trivsel – og omvendt – at være den mest markante årsag til at samarbejde ikke fungerer.
- i tæt forlængelse heraf viser resultaterne fra projektperioden ligeledes, at mødrene generelt har en oplevelse af at kunne håndtere forældrepraksis, at de er gode mødre, der skaber en god hverdag for deres barn, og at deres barn har det godt og trives og udvikler sig alderssvarende.

Projektperioden på cirka 2,5 år har samtidig medvirket til at indkredse, at udfordringer for de unge mødre primært træder frem i tre (forbundne) forhold; Udfordringerne er primært forbundet til samlivet med barnets far, til samarbejde med andre fagprofessionelle omkring barnet såvel som til moderens uddannelse og arbejdsliv.

1. Indledning

Denne rapport præsenterer de samlede resultater af et forskningsprojekt, der sætter fokus på unge udsatte mødre under 25 år og deres børn og omfatter et longitudinelt kvalitativt forskningsstudie, der inddrager 21 unge mødre (og 6 fædre)[1] og deres små børn over en cirka toårig forskningsperiode.

Statistisk udgør unge mødre under 25 år en relativ lille gruppe i det danske samfund sammenlignet med de generelle fødselstal. Således viser tal fra Danmarks Statistik, at andelen af unge mødre på 25 år i 2016 udgør 3029 mødre, mens unge mødre på 24 år udgør 2238 kvinder, og unge mødre på 23 år udgør 1694 mødre. Tallene for unge mødre på 22 år er endnu lavere, nemlig 1234 for 2016, og kun 920 mødre for de kvinder, der er 21 år. Til sammenligning er det samlede antal mødre for 2016 på 61614, og gennemsnitsalderen for førstegangsfødende er 29,1 år.[2]

At gruppen af såkaldte unge mødre udgør så relativt lille en gruppe i det danske samfund, betyder til gengæld ikke, at der ikke er fokus på de unge mødre og deres små børn. Forskningsfeltet knyttet til udsatte unge mødre har gennem adskillige år indkredset en lang række såkaldte *risikofaktorer* knyttet til unge forældre og deres børn. Studier fra en lang række lande har dokumenteret omfattende risici og udfordringer for såvel de unge forældre som for deres børn i form af sundhedsrelaterede problemer og fattigdom såvel som psykosociale og uddannelsesmæssige vanskeligheder (Laghi et al., 2013). Udsatte unge mødre angives f.eks. at opleve mindre social støtte fra sociale netværk, hvilket potentielt øger risikoen for ikke at udvikle tilstrækkelig forældrekompetence, ligesom mødrene ofte står alene med forældreansvaret (Barr & Simons, 2012; Angley et al., 2015). Ligeledes peges på, at børn født af udsatte unge mødre ofte er udsat for mindre omsorg og mindre sensitiv opdragelse og derfor også er svagere stillet rent udviklingsmæssigt sammenlignet med jævnaldrende børn, der ikke er født af udsatte unge mødre (Laghi et al., 2013; Vinson & Stevens, 2014). I dansk sammenhæng er forskning knyttet til udsatte unge mødre (og fædre) for nuværende ganske begrænset,

[1] I nærværende sammenhæng er det de udsatte unge mødre og deres små børn, der er i fokus. Fædre optræder så at sige i parentes, idet vi særligt fra den internationale forskning ved, at fædre ofte er periodisk eller helt fraværende i familien, og moderen ofte er alene om omsorg og opdragelse (Vincent et al., 2007, 2010). Når fædre medtages i parentes, er det dog for at holde muligheden åben for empirisk og analytisk at kunne inddrage fædre i forskningsprojektet, i det omfang de befinder sig i moderen og det lille barns liv.

[2] Tallene er hentet fra Danmarks Statistik, 2017.

men den eksisterende viden stemmer i væsentlig grad overens med den internationale forskning på en lang række områder. Larsen & Bræmer (2013) påpeger f.eks., at det at blive mor i en ung alder er tæt forbundet til en lang række risikofaktorer såsom dårlige karakterer i skolen, ufaglærte forældre, der flytter meget, en presset økonomi, kriminalitet og børnesager hos kommunen. En tilsvarende viden kan indkredses via en lang række evalueringer af forskellige former for tidlige forebyggende indsatser, som har til formål at støtte udsatte mødre og deres børn. Indsatser som på forskellig vis tilrettelægges i den danske velfærdsstat (Servicestyrelsen, 2009; Socialstyrelsen 2015; Kovsted & Jacobsen, 2012; Nielsen & Nielsen, 2013; Petersen & Ladefoged, 2015a, 2015b; Petersen et al., 2017). Centralt for denne viden er, at netop tidlige forebyggende indsatser via sundhedsplejen, mødregrupper og gode daginstitutionstilbud angives at have positiv betydning for mødrene i deres udvikling af forældrekompetencer såvel som for barnets generelle trivsel og udvikling. Samtidig peges også på problemstillinger, idet udsatte unge mødre potentielt er en gruppe, som har ganske svært ved at fastholde tilknytning til netop sundhedspleje, mødregruppe eller vuggestue, hvorfor de unge mødre risikerer ikke at få tilstrækkeligt udbytte af de tidlige forebyggende indsatser, som skal støtte både mor og barn (Nielsen & Nielsen, 2013; Petersen & Ladefoged, 2015a, 2015b). Fastholdelsesproblematikken omkring mødre i tilrettelagte indsatser er indkredset, dog ofte set fra de fagprofessionelles perspektiv, og tegner et billede af mødre, som har for meget kaos i deres liv og tilsyneladende ikke forstår betydningen eller nødvendigheden af pædagogisk og sundhedsmæssig støtte til deres barn. Hertil kommer, at forskningsfeltet generelt er præget af, at de unge udsatte mødre genfindes så at sige skjult bagved en lang række statistiske opgørelser og evalueringer, f.eks. knyttet til børn, der anbringes uden for hjemmet, eller børn, der har anden behov for socialfaglig støtte, hvori de unge mødre danner en art *psykologisk bagtæppe* i beskrivelserne af børnenes vanskeligheder (Andersen et al., 2010) og hele tiden angives at være en af de centrale årsager til børnenes vanskeligheder (Burman, 1994; Schwartz, 2005; Petersen, 2009, 2010, 2011; Petersen & Ladefoged, 2015; Petersen et al., 2017).

Et forsøg på at finde frem til måder, der ikke blot bryder med, men også supplerer den eksisterende forskning og viden på området, der i høj grad er præget af kvantitative og evaluerende metoder, er at inddrage et direkte fokus på de udsatte unge mødre og på samme tid inddrage mødrenes egne *perspektiver* og oplevelser på deres liv i almindelighed og på deres hverdag med små børn i særdeleshed (Højholt, 2001; Kousholt, 2005; Schwartz, 2005; Petersen, 2009).

Forskningsprojektets formål, forskningsspørgsmål og problemstillinger

På baggrund af den relativt begrænsede forskning, der eksisterer på området knyttet til de unge udsatte mødres egne perspektiver og forståelser af deres liv, sættes der i dette forskningsprojekt fokus på at udforske en række centrale spørgsmål:

- Hvordan oplever de unge mødre (og fædre) deres generelle trivsel, livssituation og hverdagsliv?
- Hvordan vurderer forældrene børnenes trivsel og livsvilkår, herunder betydningen af deltagelse i institutioner, helbred mv.?
- Hvordan vurderer forældre børnenes udvikling af alderssvarende sociale, personlige og sproglige kompetencer samt egne evner til at støtte børnene i den udvikling?
- Hvilke udfordringer, vanskeligheder og dilemmaer oplever forældrene?
- De unge forældres og børnenes sociale netværk og ressourcer. De unge forældres ønsker for og forventninger til fremtiden?
- Unge forældre som par versus unge enlige forældre?

Formålet med forskningsprojektet bevæger sig således på *tre samtidige* spor:

1. at udvikle forskningsbaseret viden om udsatte unge mødre ud fra deres *eget perspektiv* og ud fra deres egne erfaringer.
2. at udvikle forskningsbaseret viden om udsatte unge mødre og deres børns livsforhold, livsbetingelser og udviklingsmuligheder.
3. Fremadrettet at udvikle viden – sammen med de unge mødre – om forebyggende indsatser.

Forskningsspørgsmålet, der stilles med udgangspunkt i ovenstående, handler derfor om:

> *Hvordan og under hvilke betingelser moderskab og omsorg udfolder sig blandt udsatte unge mødre med afsæt i mødrenes egne perspektiver, oplevelser af handlemuligheder og ståsteder i livet rettet mod at fremme livschancer for både mor og barn?*

Det spørgsmål udfoldes i det følgende dels gennem projektets teoretiske grundlag såvel som gennem projektets forskningsdesign og metoder.

2. Projektets teoretiske grundlag

Inden for forskningsfeltet knyttet til forældre og børn i det moderne samfund skelnes der traditionelt mellem at udforske det, der på engelsk omtales som henholdsvis *parenthood* og *parenting*. Mens *parenthood* (forældreskab) omfatter studier af sociale og kulturelle forventninger til forældre, viser *parenting* hen til studier af selve forældrepraksis, dvs. til forældres handlinger i hverdagslivet, hvorfor de gør, som de gør, og hvordan dette gøres i relation til deres børn (Stefansen, 2011). Det *handlingsorienterede* perspektiv er i fokus i nærværende forskningsprojekt og medvirker til at udforske de unge forældres generelle trivsel, livssituation og hverdagsliv såvel som deres børns trivsel og udvikling. Et handlingsorienteret perspektiv på forældrepraksis, der samtidig også tager afsæt i, at forældrepraksis forstås som både en social og meningsbærende praksis, der samtidig også må *kontekstualiseres*, dvs. at forældres måder af forstå sig selv og verden på til alle tider må relateres til de aktuelle materielle, kulturelle og sociale omstændigheder, de befinder sig i (Vincent, 2010).

En vigtig pointe direkte forbundet til kontekstualisering af forældrepraksis er, at der i dette forskningsprojekt er fokus på unge mødre (og fædre) under 24 år og deres små børn. En målgruppe som både i dansk og international forskning anskues som en særlig udsat gruppe i samfundet (Lagerberg, 2000; Nielsen & Nielsen, 2013; Peacock, et al., 2013). På et overordnet niveau er der to diskussioner, som pågår i forskningsfeltet knyttet til udsathed (Petersen, 2006, 2009, 2010, 2011). Den ene handler om, hvordan udsathed skal forstås ud fra et såkaldt *strukturelt* perspektiv, dvs. hvordan samfundsmæssige strukturer virker ind og får afgørende betydning for den enkeltes chancer i livet i forhold til skole, uddannelse, arbejde, sundhed og gode boligforhold (Hansen, 1986, 1988, 2003, 2005; Bourdieu, 2004; Bourdieu & Wacquant, 2004; Bourdieu & Passeron, 2005). Den anden diskussion er optaget af såkaldte *individuelle* forklaringsmodeller på den enkeltes udsathed. Her knyttes an til forståelser af udsathed omhandlende den enkeltes kognitive, sociale og emotionelle kompetencer, herunder også diagnoser og udviklingspsykologiske vanskeligheder (Ainsworth, 1978; Fraiberg, 1980; Bowlby, 1998; Gross et al., 2003; Hubbs-Tait et al., 2002; Laucht, 2003; Stern, 1985; Ziegenhain, 2004).

Nærværende projektbeskrivelse udgår fra og søger at bidrage til et fremvoksende forskningsfelt knyttet til udsathed blandt børn, unge og voksne. Et forskningsfelt som i højere grad er optaget af at udforske udsathed med afsæt i den enkeltes *eget per-*

spektiv og ståsted med henblik på at skabe viden om, hvordan livet opleves, erfares og udfordres for den enkelte (Højholt, 2001, 2005; Schwartz, 2005, 2007; Kousholt, 2005, 2006; Petersen, 2009, 2011, 2015). I direkte forlængelse heraf anvendes begrebet *sociale nødsituationer* (Mathiesen, 1999), der analytisk og empirisk indrammer begrebet udsathed med afsæt i den *enkeltes perspektiv og ståsted* i livet og rummer en forståelse af menneskers problemer som knyttet til deres aktuelle konkrete deltagelse i deres liv og søger således derigennem at overskride determinerende og statiske forståelser af såvel tyngden som omfanget af udsathed. Dette teoretiske perspektiv åbner for empirisk og analytisk at indkredse de sociale nødsituationer, forældre og børn befinder sig i, såvel som hvilke indsatser der på kortere eller længere sigt kan iværksættes til forebyggelse af udsathed.

Bag forståelsen af begrebet sociale nødsituationer knyttet til udsathed hviler projektets teoretiske og metodiske grundlag på den kritiske psykologi (Holzkamp, 1983, 1998), således som den særligt er udviklet i en dansk sammenhæng inden for de senere år (Dreier, 2004; Højholt, 2001; Kousholt, 2005; Schwartz, 2014; Petersen 2015).

Inden for den kritiske psykologi fokuseres der på to centrale områder i relation til at udvikle viden om menneskers oplevelser, handlinger og vurderinger af egne livsforhold; Hvilken *betydning* har betingelserne for den enkelte? Og en undersøgelse af *hvorfor* den enkelte handler, som den gør i en given situation. Her søges således efter begrundelser, som kan medvirke til at belyse menneskets handlegrunde set i relation til livsvilkår og muligheder. I forlængelse af det kritisk psykologiske perspektiv ligger også traditionen for aktivt at inddrage menneskers egne perspektiver på livsforhold, oplevelser, vurderinger og handlinger i egen tilværelse (Højholt, 2001; Kousholt, 2006; Schwartz, 2014; Petersen, 2009, 2011, 2012, 2015). De unge mødre og fædres perspektiver er selvfølgelig også forskellige, da de unge jo er forskellige. Blot fordi de alle tilhører gruppen af udsatte unge mødre (og fædre) under 25 år, er de selvfølgelig også forskellige. Pointen er, at når de unge forældres perspektiver inddrages, så medtages også en metodisk, teoretisk og analytisk vinkel på netop deres ståsteder i livet, og hvordan disse ståsteder opleves for den enkelte, og hvordan disse ståsteder på en og samme tid opleves som forskellige. Fokus her er således at bidrage til den del af forskningsfeltet om forældrepraksis, som søger at udforske unge mødre og fædres forældrepraksis ud fra et *forældreperspektiv.* Dette perspektiv fastholder betydningen af at udforske unge mødre og fædres liv så at sige indefra. Dette indefra perspektiv kræver således aktiv inddragelse af mødrene og fædrenes egne perspektiver og ståsteder i livet, deres oplevelser, handlinger og følelser. Netop dette indefra perspektiv står i et modsætningsfohold til megen forskning inden for området knyttet til unge udsatte mødre og fædre, der er karakteriseret af et udefra perspektiv, dvs. et perspektiv, der overvejende an-

lægger kvantitative metodiske tilgange i form af statistiske opgørelser og oplistning af risikofaktorer, der kan fungere som forudsigelser om, at hvis man er ung mor (eller far), så er der en overvejende sandsynlighed for, at ens barn vil møde en lang række risikofaktorer gennem barndom og ungdomsliv. Denne type forskning knyttet til unge mødre og fædre deler skæbne med mange andre områder inden for både den sociale og psykologiske forskning, idet der her er en særlig risiko for at udvikle abstrakte forståelser af mennesker, der udforskes løsrevet fra specifikke kontekster, hvor livet leves (Højholt & Witt, 1996; Petersen, 2015). Med abstrakt menes heri risikoen for, at teorier om og med mennesker, uanset hvilke videnskabelige discipliner der lægges til grund, ofte er teorier om *tænkte mennesker,* hvilket bevirker, at det er vanskeligt at indfange viden om menneskers handlinger for og med hinanden, der er indlejret i specifikke historiske, sociale og kulturelle forhold og vilkår.

3. Projektets metodiske grundlag

Dette kapitel præsenterer det metodiske grundlag for forskningsprojektet. Det metodiske grundlag er knyttet til projektets formål. Formålet med forskningsprojektet bevæger sig over tre samtidige spor:

1. at udvikle forskningsbaseret viden om udsatte unge mødre ud fra deres *eget perspektiv* og ud fra deres egne erfaringer.
2. at udvikle forskningsbaseret viden om udsatte unge mødre og deres børns livsforhold, livsbetingelser og udviklingsmuligheder.
3. fremadrettet at udvikle viden – sammen med de unge mødre – om forebyggende indsatser.

Projektet er placeret inden for den kvalitative forskningstradition og har til formål at skabe en dybere forståelse af unge udsatte mødre ud fra deres eget perspektiv samt en dybere forståelse af unge mødre og deres børns livsforhold, livsbetingelser og udviklingsmuligheder. For at imødegå dette er der metodisk truffet et valg om kvalitative semistrukturerede interviews, der giver adgang til et førstepersonsperspektiv. Projektet anlægger samtidig et såkaldt longitudinelt design, sådan at mødre og deres små børn følges over en toårig tids- og udviklingsperiode.

Anonymisering, fortrolighed og datahåndtering

Alle deltagere i projektet er anonymiserede, og deltagerne er indledningsvist skriftligt og mundtligt blevet inviteret til deltagelse i forskningsprojektet med en uddybende forklaring om projektets formål og fokus. Alle de deltagende familiers data og fortællinger undervejs i projektforløbet er behandlet med fortrolighed efter gældende forskningsetiske retningslinjer, og projektdeltagerne har til enhver tid kunne trække deres accept om deltagelse tilbage (Riele, 2013; Polit & Beck, 2017). Derudover er deltagernes citater i nogle tilfælde byttet rundt, således at det ikke er muligt for hverken læsere af rapporten eller deltagerne i projektet at identificere deltagernes udsagn. Projektets data er opbevaret i dobbelt aflåste lokaler på Aarhus Universitet, og projektet er anmeldt til Datatilsynet, ligesom det er udført i henhold til the Danish Code of Conduct for Research Integrity (Uddannelses- og Forskningsministeriet, 2014), som er et ad-

færdskodeks for integritet i dansk forskning udarbejdet af Uddannelses- og Forskningsministeriet og Danske Universiteter.

Projektets datagrundlag

Projektets datagrundlag omfatter 21 unge mødre og deres små børn.

I projektet deltager 21 mødre under 25 år med deres små børn samt 6 fædre.

De udsatte mødre, der deltager i projektet, er geografisk bosiddende i hele Danmark, og de er indkredset i et samarbejde med sundhedsplejersker, mødregrupper og projekter for unge mødre, herunder eksempelvis *projektet Ung mor – i uddannelse eller job.* De forskellige instanser, som har bidraget med at invitere unge forældre til at deltage i projektet, skal ikke nævne yderligere af hensyn til forældrenes anonymitet.

I første interviewrunde deltog 21 mødre under 25 år med små børn i kvalitative semistrukturerede interviews. I andet interview deltog 12 mødre og 3 fædre, og i tredje og sidste interviewrunde deltog 11 mødre og 1 far.

I tabel nr. 1 er mødrene oplistet ud fra deres alder, således som den fremtrådte ved påbegyndelse af projektforløbet.

Alle mødre i projektet har mindst et barn, de fleste er dog førstegangsfødende og er primært fulgt i projektforløbet fra tredje trimester af graviditeten.

I projektet deltager fædre med tilknytning til de projektdeltagende mødre. Fædrene er i forbindelse med det første interview med mødrene blevet inviteret til at deltage i forskningsprojektet. Fædrene bliver i lighed med mødrene interviewet med henblik på at afdække, hvordan og under hvilke betingelser faderskab og omsorg udfolder sig blandt udsatte unge forældre med afsæt i fædrenes egne perspektiver, oplevelser af handlemuligheder og ståsteder i livet, rettet mod at fremme livschancer for både mor, far og barn. 6 fædre har deltaget i forskningsprojektet. 2 fædre har ikke kontakt til mødrene og børnene, og de indgår derfor ikke i

Dyade	Mors alder
M1	23
M2	24
M3	24
M6	18
M10	21
M11	20
M12	20
M13	19
M14	22
M15	22
M16	20
M17	20
M18	21
M19	23
M20	20
M21	20
M22	21
M23	21
M24	21
M25	22
M26	24

Figur 1

Far	Fars alder
F1	18
F2	18
F3	19
F4	21
F5	22
F6	24

Figur 2

forskningsprojektet. 5 fædre eller de dertil knyttede mødre har fravalgt fædrenes deltagelse i projektet.

Projektets dataindsamlingsmetoder

I dette afsnit gennemgås de dataindsamlingsmetoder, der er anvendt i dette forskningsprojekt. Projektet er særligt optaget af at indfange mødrenes og fædrenes førstepersonsperspektiver og antager et kvalitativt eksplorativt design, der bygger på semistrukturerede interviews.

I det kvalitative interview opfattes viden som konstrueret i samspillet mellem to mennesker. De to påvirker hinanden, og den viden, der produceres i interviewet, konstitueres af samspillet i den særlige situation, der er skabt mellem interviewer og interviewperson (Kvale & Brinkmann, 2009).

Interviewet er en instrumentel dialog, der primært er et middel til, at forskeren forsynes med beskrivelser, fortællinger og tekster, som denne kan fortolke (Kvale & Brinkmann, 2009).

Interviewviden er ifølge Kvale produceret relationel, samtalebaseret, kontekstuel, sproglig, narrativ og pragmatisk (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 72).

Der skelnes mellem interviews, der har et eksplorativt formål, og interviews, der tester hypoteser. Det eksplorative interview er åbent, og dets struktur er i ringe grad planlagt i modsætning til det hypotesetestende (Kvale & Brinkmann, 2009).

Det semistrukturerede interview indeholder emner, der skal dækkes, snarere end at være struktureret i detaljer.

Interviewene er blevet transskriberede med henblik på at transformere den mundtlige form til en skriftlig form. Transskriptioner er således ikke ordrette transskriptioner (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 200). Efterfølgende er transskriptionerne kodet.

Kodningsprocessen har bestået af en indledende kodning, som havde en tentativ karakter, og som således blev styrket ved fortløbende kodninger. Kodningerne var centrede omkring forskningsspørgsmålene.

Efterhånden som kodninger blev bekræftet og udviklet gennem memowriting, tog de form af fokuserede kodninger, der ligeledes blev bekræftede og nuancerede igennem memowriting og således blev kategorier udviklet ud fra kodninger.

Metodiske problemstillinger

Metodisk har det vist sig vanskeligt at indsamle data i form af interviews blandt unge udsatte mødre og fædre. Det har vist sig vanskeligt at etablere og opretholde en kontakt med de unge mødre og fædre, selvom de har tilkendegivet, at de ønsker at deltage i forskningsprojektet.

Følgende instanser/indsatser har været kontaktet og har medvirket med stor interesse og hjælp:

- Sundhedsplejen fordelt geografisk over hele landet
- Forskellige projekter i relation til unge mødre i job, uddannelses- og arbejdstræning
- Mødregrupper etableret rundt om i forskellige kommuner
- Mødrehjælpen i en række kommuner
- Erhvervsskoler i flere kommuner.

Ovenstående instanser har kontaktet de unge kvinder og inviteret dem til at deltage i forskningsprojektet. Der har været stor interesse fra de unge kvinder, og de er derefter blevet kontaktet og har telefonisk fået information om projektet, projektforløbet, etiske overvejelser knyttet til anonymitet og fortrolighed samt muligheden for at kunne træde ud af projektet undervejs, såfremt de ønskede dette.

Som udgangspunkt har alle de unge kvinder ønsket at deltage, men når det kom til stykket har flere af dem været meget vanskelige at etablere kontakt med for at træffe aftaler for interview, og typisk har især de unge kvinder, som var i tredje trimester af graviditeten, givet udtryk for at være for "stressede" til at deltage, førend de havde født, mens de unge kvinder, som netop havde født, var dem, der var mest interesseret i at deltage i projektet og ligeledes har vist sig "nemmest" at fastholde i projektforløbet.

Mødrene i dette projekt har således alle født på det tidspunkt, de træder ind i forskningsprojektet. Ydermere har aldersgrænsen på 22 år vist sig for snæver i rekrutteringsøjemed. Vi har derfor valgt at udvide den øvre aldersgrænse til op til og med 25 år.

For at sikre et tilstrækkeligt datagrundlag har det ligeledes været nødvendigt at inddrage flere unge mødre end oprindeligt planlagt. Det har desuden været en forskningsmæssig problemstilling, at selvom vi ønsker at medinddrage fædrene i projektet, så etableres formidlingen af kontakten til fædrene igennem mødrene, der således har haft en såkaldt gatekeeper-funktion. Det betyder, at de interviews af fædre, vi har adgang til, alle udspringer af faderens "gode" kontakt med moderen og med barnet. Det

er således ikke lykkes os at få adgang til interviews med fædre, der ved opstart af projektdeltagelsen er separerede fra mødrene, eller med fædre, der ifølge mødrene har et problematisk forhold til mødrene og ej heller med fædre, der på indeværende tidspunkt ikke har nogen kontakt med barnet og med moderen.

Det har i øvrigt vist sig, at det metodisk kræver meget tid og tålmodighed at fastholde kontakten med mødrene og fædrene undervejs gennem projektforløbet, også selvom mødrene og fædrene ønsker at deltage i projektet. De unge mødre deltager med stor energi og interesse, men glemmer ofte aftaler, er midt i noget andet, og ofte opstod uventede problemstillinger, som f.eks. flytning, brud med faderen, m.m. Netop disse uventede problemstillinger har undervejs gennem projektforløbet krævet meget tid og tålmodighed i forhold til de inddragede unge mødre og bevirket, at det har været nødvendigt med stor fleksibilitet i forhold til aftaler om interview.

Tidsplan

Forskningsprojektet er forløbet over en samlet tidsperiode på 2 år og 4 måneder fra september 2015 til december 2017. Projektets tidsplan er illustreret i figur 3.

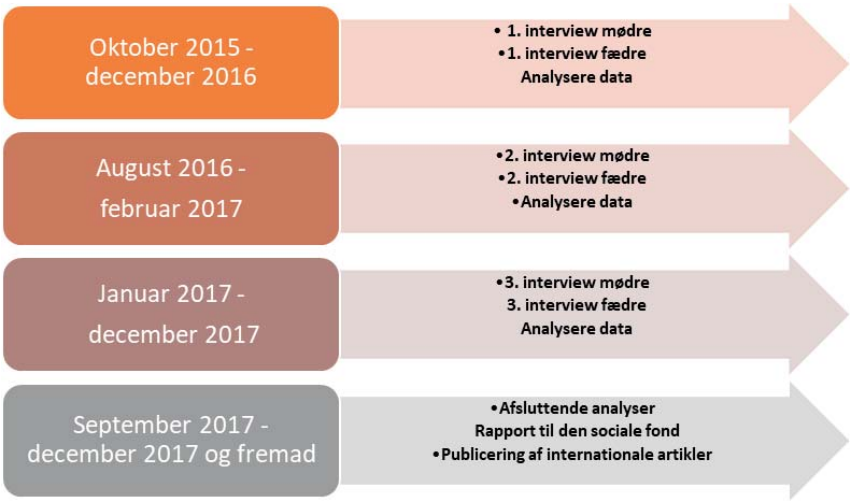

Figur 1 Projektets tidsplan

Betydningen af et longitudinelt design

Udgangspunktet for et longitudinelt design udsprang af en intention om at følge børnenes udvikling og trivsel over tid. Det har imidlertid ikke været det, der har åbenbaret sig i data. Data rummer i stedet forældrefortællinger om barnets udvikling og trivsel, der er konstante (se Tema 6 Hverdagsliv). I det første interview fortalte de unge mødre meget ærligt om deres opvækst, mens de retrospektivt har tegnet et billede af egen moderpraksis af barnets udvikling og af deres forhold til barnets far, der bliver nuanceret i de senere interviews, hvilket har forsynet forskningsprojektet med vigtig data.

Denne nye data er således ikke nødvendigvis et udtryk for, at tingene har ændret sig væsentligt over tid. Den er snarere et udtryk for, at forældrene har valgt at åbne op for at videregive yderligere informationer om deres forhold til deres børns far eller mor, om deres børns trivsel og udvikling set fra fagprofessionelles vinkel, sådan som mor eller far gengiver det. Der har ligeledes været eksempler på, at det longitudinelle design har givet et indblik i ændringer i mødrenes og fædrenes psykiske velbefindende over tid, ligesom det har forsynet forskningsprojektet med fortællinger om mødrenes uddannelsesmæssige ressourcer og barrierer, sådan som de fremstod over tid.

Det langstrakte forløb giver altså et indblik i forandringer i mødrenes og fædrenes livsforløb, herunder ændringer i deres psykiske velbefindende og løfter sløret for samlivsproblemer samt nuancerer børnenes trivsel med fortællinger, der rummer en gengivelse af fagprofessionelles vinkler på børnenes trivsel og udvikling.

4. Analyse

Analyser af datamaterialet har indkredset en række overordnede temaer, der knytter an til, hvordan og under hvilke betingelser moderpraksis, faderpraksis og omsorg udfolder sig med henblik på at fremme livschancer for mor, far og barn. Temaerne udspringer af de unge mødres og fædres baggrund og aktuelle livssituation og er centreret omkring de fortællinger, som mødre og fædre har berettet gennem de cirka 2,5 år, projektet har forløbet.

Temaerne kan læses som selvstændige temaer, men er samtidig indbyrdes forbundne.

I dette afsnit præsenteres en kort beskrivelse af hvert enkelt tema samt en skematisk oversigt over de 8 temaer.

Tema 1, 2 og 3 omhandler mødrenes og fædrenes baggrund.

Tema 1 Opvækstvilkår indkredser de unge mødres og fædres egne opvækstvilkår, betydningen af disse for deres ståsteder i livet samt betydningen for deres eget moderskab og for eget faderskab.

Tema 2 Ungdomsliv indkredser det levede ungdomsliv, sådan som det er blevet levet indtil graviditeten for henholdsvis de unge mødre og de unge fædre.

Tema 3 Graviditet omhandler graviditeten, sådan som den enkelte moder og fader oplevede den mht. planlægning af graviditet, oplevelsen af graviditetsgener samt tidlige forventninger til og forestillinger om moderskabet og faderskabet

Tema 4, 5, 6, 7 og 8 tager sit udspring i mødrenes og fædrenes aktuelle livssituation.

Tema 4 Uddannelsesliv og arbejdsliv rummer en gennemgang af de unge mødres og fædres uddannelsesstatus, uddannelsesdrømme, uddannelsens betydning som beskyttelsesfaktor samt oplevede og erfarede barrierer for uddannelse.

Tema 5 Moderpraksis og faderpraksis omhandler henholdsvis moderpraksis og faderpraksis i relation til egen opvækst samt i relation til det levede ungdomsliv. Det rummer desuden beretninger om barnets trivsel samt oplevelser af netværk, egne ressourcer og livssituation.

Tema 6 Hverdagsliv rummer beretninger fra hverdagslivet, og tema 5 og tema 6 rummer aktuelle ståsteder samt oplevelser af handlemuligheder.

Tema 7 Samarbejdsflader rummer en analyse af karakteren af de samarbejdsflader, der er i spil i forhold til barnets udvikling og trivsel, set fra forældrenes egne perspektiver.

Tema 8 Barnets trivsel og udvikling indkredser de unge mødres og fædres vurderinger af børnenes trivsel og udvikling samt af egne evner til at støtte barnet i dets udvikling.

De unge mødres og fædres baggrund

Dette afsnit afdækker de unge mødres og fædres baggrund, herunder deres opvækstvilkår og skoleliv og i forlængelse deraf deres levede ungdomsliv og evt. psykiske vanskeligheder. Desuden afdækkes oplevelser af graviditeten.

Tema 1 opvækstvilkår

I dette afsnit gives et indblik i de opvækstvilkår de unge mødre og fædre, der deltager i projektet, har fortalt om under interviewene. Opvækstvilkårene kan tilsyneladende inddeles i to overordnede hovedkategorier, henholdsvis gode trygge opvækstvilkår og kaotiske opvækstvilkår. Til disse knytter sig et skoleliv, hvis karakter ikke udelukkende, men i en vis udstrækning er knyttet til opvækstvilkårene.

Gode og trygge opvækstvilkår

Mødrenes og fædrenes førstehåndsberetninger rummer beretninger om gode og trygge opvækstvilkår i kernefamilier eller i skilsmissefamilier. Særligt mødrenes beretninger angiver, hvorledes en evt. stedfader har påtager sig en rolle som stabil ressourceperson i relation til barnet. Gode opvækstvilkår ses særskilt eller sideløbende med de kaotiske opvækstvilkår, hvor moderen og en evt. stedfader optræder som gode og stabile omsorgspersoner, mens den biologiske far enten er eller har været fraværende, har et alkoholmisbrug, er voldelig, eller ikke formår at forsyne børnene med basale fornødenheder som mad og tøj i forbindelse med samvær.

Sideløbende med kaotiske opvækstvilkår kan barnet have oplevet gode opvækstvilkår, eksempelvis når bedsteforældre eller plejefamilie har udgjort en stabil og betydningsfuld base for barnet.

Med til beretninger knyttet til gode opvækstvilkår hører også meget tætte bånd, især til moderen.

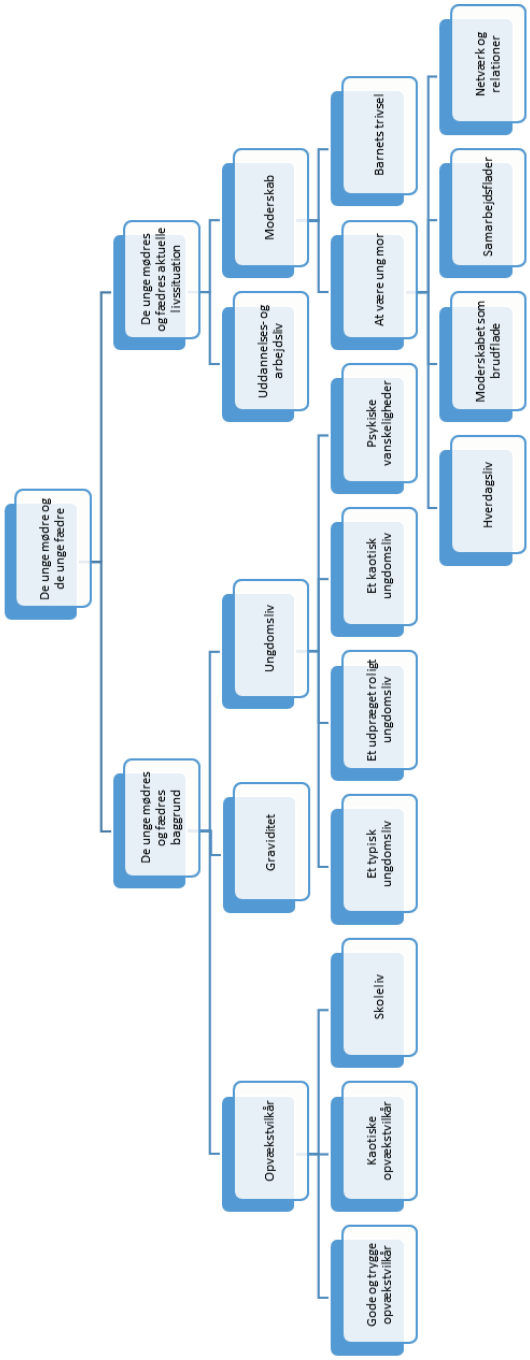
De unge mødre og de unge fædre
De unge mødres og fædres aktuelle livssituation
De unge mødres og fædres baggrund
Moderskab
Uddannelses- og arbejdsliv
Opvækstvilkår
Graviditet
Ungdomsliv
Barnets trivsel
At være ung mor
Psykiske vanskeligheder
Et kaotisk ungdomsliv
Et udpræget roligt ungdomsliv
Et typisk ungdomsliv
Skoleliv
Kaotiske opvækstvilkår
Gode og trygge opvækstvilkår
Netværk og relationer
Samarbejdsflader
Moderskabet som brudflade
Hverdagsliv

Figur 4

Kaotiske opvækstvilkår

En overvejende stor del af de unge mødre, der deltager i projektet, har i deres egen barndom oplevet kaotiske opvækstvilkår. Til de kaotiske opvækstvilkår knytter der sig en lang række fortællinger om fysisk og psykisk vold over for de unge mødre som børn eller over for andre nære familiemedlemmer. Herudover har der i den nære familie været alkohol- og/eller stofmisbrug, skilsmisser, mange flytninger, mange skoleskift, mobning, fravær af deres biologiske far og/eller et kaotisk forhold til den biologiske far, den biologiske mor og/eller til stedfaderen. Herudover knytter der sig til de kaotiske opvækstvilkår dårlig økonomi, arbejdsløshed, ophold på krisecentre og anbringelser. En del af de mødre, der er vokset op med kaotiske opvækstvilkår, beretter også om en barndom præget af utryghed, og flere har tidligt måtte påtage sig en tidlig omsorgsrolle for mindre søskende.

Med den tidlige omsorgsrolle for mindre søskende fulgte en indgående erfaring med at varetage omsorgen for et lille barn. Omsorgsrollen er blevet udført af eksempelvis en tiårig med den modenhed og det overblik, der kan tilskrives en tiårig. Flere af de unge mødre har således oplevede erfaringer med meget tidligt at skulle tage ansvar for mindre søskende, indkøb, opvask, madlavning, og varetagelse af forskellige former for struktur i en familie, hvor de tilfældigvis var den ældste af en søskendeflok. Datamaterialet medvirker her til at indkredse, at mange af de unge mødre således meget tidligt har lært betydningen af at tage vare på mindre børn og ligeledes tidligt har lært, hvordan dette skulle gøres.

Samtidig viser datamaterialet hen til, at flere af de unge mødre har haft en stabil voksen, som på en eller anden møde har udgjort en omsorgsfuld voksen i deres barndom.

Der er således flere eksempler på unge mødre, der beretter, hvordan en bedsteforælder, en biologisk far eller plejeforældre har spillet en afgørende rolle for barnets oplevelse af at have et frirum midt i kaosset.

> *… Jeg havde det ikke så godt. Jeg havde tendens til anoreksi, for jeg turde knap nok spise. Jeg turde ikke være hjemme og jeg turde ikke være i skole. Så jeg havde ikke nogen base, hvor jeg følte mig fri. Det var kun når jeg kom herover til min morfar, han boede i (ikke angivet sted), så kunne jeg få et pusterum. Eller når jeg kom op til min far. Men det var til gengæld heller ikke så tit jeg var der…. Men det var til gengæld dejligt. Jeg kan ikke huske at jeg har spist så meget som jeg spiste, når jeg var der. Så sad de ikke og stirrede på mig, jeg fik lov at spise som jeg selv havde lyst til. Fordi, jeg begyndte at gå ind i mig selv, da jeg boede sammen med min ex-stedfar. Der gik jeg ind i mig selv… (Ung mor).*

Skoleliv

Det er meget forskelligt, hvordan de unge mødre og fædre har oplevet deres skoleliv, også selvom de har haft kaotiske opvækstvilkår. En ung mor, der selv oplever at være vokset op under kaotiske opvækstvilkår, fortæller, hvordan hendes mors alkoholmisbrug betød, at hun havde store huller pga. fravær i sit skoleliv, men hun formåede alligevel at klare sig ganske godt i skolen. En anden mor med en kaotisk opvækst præget af alkoholmisbrug, fysisk og psykisk vold samt mange flytninger og mange skoleskift og mobning beretter, hvordan hun havde svært ved at koncentrere sig i skolen, at hun var utryg i skolen. Til de mange skoleskift hører ligeledes skolevanskeligheder, idet skoleskiftene vanskeliggjorde et sammenhængende læringsforløb. I stedet medvirkede skoleskiftene til huller i de skolemæssige færdigheder. Der blev ikke eller kun i begrænset omfang taget hånd om barnets manglende færdigheder.

En stor del af både de unge mødre og de unge fædre har netop oplevelsen af færdigheder og mangler i relation til skole- og uddannelsesliv til fælles. For flere af de unge mødre har skolen ikke haft den vigtigste prioritet, idet der berettes om, hvordan mange andre opgaver i deres barndom og ungdomsliv har fyldt og skubbet betydningen af skolen i baggrunden.

Tema 2 Ungdomsliv

I dette afsnit gennemgås de unge mødre og fædres ungdomsliv, sådan som det fremstod under interviewene. Der har således vist sig tre kategorier, der beskriver de unges ungdomsliv, sådan som det er forløbet ind til graviditeten. En gruppe har således levet *et typisk ungdomsliv*, andre har levet *et udpræget roligt ungdomsliv*, og en sidste gruppe har levet *et kaotisk ungdomsli*v. Til ungdomslivet knytter sig endvidere psykiske vanskeligheder hos flere af de unge.

Et typiske ungdomsliv

Flere af de unge mødre og fædre har i deres ungdomsår levet et ungdomsliv som mange andre unge, inden de blev gravide. De har levet et ungdomsliv præget af byture, men også af biografture, fisketure og rolige hjemmedage. Denne gruppe af unge mennesker har hverken levet et udpræget vildt eller et udpræget roligt ungdomsliv. Denne gruppe af unge mennesker har såvel en baggrund fra rolige opvækstvilkår som fra kaotiske opvækstvilkår.

Et udpræget roligt ungdomsliv

En gruppe af de unge mødre og af de unge fædre, der deltager i forskningsprojektet har levet et udpræget roligt ungdomsliv, inden de blev gravide. De betegner sig selv som hjemmemenneske. De har ikke levet et liv, hvor byture og fester var centrale. Tværtimod beretter de, at byture ikke har interesseret dem særligt og at byture enten er sjældne eller fraværende. De foretrækker at tilbringe tid med familie og venner hjemme, med samtaler og hygge. En del af denne gruppe omtaler sig selv som familiemenneske og betoner tætheden til egen familie. Det udpræget rolige ungdomsliv udspringer af såvel gode opvækstvilkår som kaotiske.

Et kaotisk ungdomsliv

En større gruppe af de unge udsatte mødre fortæller om et kaotisk ungdomsliv, hvor fest og byture var helt centrale elementer af deres ungdomsliv, og hvor alkohol og stoffer og det, de selv betegner som dårligt selskab, var styrende. Disse unge mødre kommer typisk fra familier med kaotiske opvækstvilkår. I det kaotiske ungdomsliv ses også perioder med hjemløshed og ophold på et herberg.

Der er ikke fremkommet beretninger om tilsvarende kaotiske ungdomsliv blandt fædrene. Dette kan der være flere årsager til. Det kan selvfølgelig skyldes, at fædrene ikke har haft tilsvarende kaotiske ungdomsliv. Det kan også skyldes, at de fædre, der har haft kaotiske ungdomsliv selv eller af mødrene har fravalgt at deltage i forskningsprojektet, hvilket forekommer plausibelt. Det kan imidlertid også skyldes, at fædrene er utilbøjelige til at dele dette med intervieweren, og/eller at intervieweren ikke har formået at skabe et rum, hvor der var rum til den slags historier.

Psykiske vanskeligheder

Flere af de unge mødre har i deres ungdomsår haft psykiske vanskeligheder. Det drejer sig om vanskeligheder som depressioner, angst og spiseforstyrrelser, herunder såvel anoreksi som bulimi. De psykiske vanskeligheder er vekslende, de aftager og tager til i projektperioden. De mødre, der oplever psykiske vanskeligheder, er også de mødre, der har haft en hel eller delvis kaotisk opvækst, og en stor del af dem, men ikke alle, har ligeledes haft et kaotisk ungdomsliv. Der er imidlertid ikke nødvendigvis en sammenhæng mellem et kaotisk ungdomsliv og psykiske vanskeligheder. Der er ligeledes unge mødre med opmærksomhedsforstyrrelser, herunder ADHD.

Kun en enkelt af de fædre, der deltager i forskningsprojektet har fortalt om egentlige psykiske vanskeligheder i form af selvmordtanker, hvilket knytter sig til bruddet med kæresten.

Tema 3 Graviditet

I dette afsnit afdækkes mødrenes og fædrenes oplevelser af graviditeten, sådan som den fremstod under interviewene.

De unge mødre og fædre, der deltager i forskningsprojektet giver alle udtryk for, at graviditeten ikke var planlagt, om end nogen giver udtryk for, at de var åbne overfor, at tidlig graviditet var en mulighed. Flere af mødrene havde således drøftet en tidlig graviditet med deres partner.

Flere af de unge mødre og enkelte fædre beretter, at de har haft en ambition om et tidligt moderskab/faderskab, herunder indgår flere af de mødre, der som børn havde en kaotisk eller delvist kaotisk opvækst, og som på et tidligt tidspunkt påtog sig en væsentlig omsorgsrolle for mindre søskende.

En relativt stor gruppe af de unge mødre har i deres graviditet oplevet mange og omfattende graviditetsgener, der har vanskeliggjort fastholdelsen i deres studieliv, fordi graviditetsgenerne medførte et for stort fravær og/eller sygemeldinger, ligesom omfanget af graviditetsgenerne vanskeliggjorde fastholdelsen af et socialt liv. De graviditetsgener, de unge mødre typisk beretter om, er kvalme og opkast hele graviditeten igennem, bækkenløsning og besvær med at gå, samt generelle gener af utilpashed, træthed og en stærkt behov for søvn.

De unge mødres og fædres aktuelle livssituation

Dette afsnit er en gennemgang af de unge mødres og fædres aktuelle livssituation, som den fremstod under interviewene, herunder deres aktuelle uddannelses- og arbejdsliv, barnets trivsel, moderpraksis, som det udfolder sig, herunder de unge mødres og fædres hverdagsliv, relationer og netværk og samarbejdsflader.

Tema 4 Uddannelsesliv og arbejdsliv

Forud for graviditeten var de fleste unge mødre påbegyndt en uddannelse. En meget stor andel af dem oplevede, at graviditeten medførte, at de fra uddannelsesstedet blev rådet til at droppe ud af uddannelsen pga. graviditeten.

Årsagerne til det har været, at mødrene på uddannelsesstederne har være underlagt en regel om, at man er nødt til at starte forfra på uddannelsen, hvis man afbryder den inden for et år efter påbegyndelse af uddannelse. Herudover er anbefalingen om afbrydelsen af uddannelsen begrundet i vanskeligheder med at finde en læreplads pga. graviditet, på trods af afsluttet grundforløb.

Flere af de unge mødre er således i graviditeten og barslen begyndt forfra i deres afsøgning af uddannelsesretning, og afbrydelsen stiller store krav til mødrene om at indtage en vedholdende position i deres uddannelsesliv, hvilket vanskeliggør flere af mødrenes oplevelser af at finde en retning i deres uddannelses- og arbejdsliv og stiller store krav om vilje til en uddannelsesmæssig fastholdelse.

Flere af de unge mødre er således efterladt i et uddannelsesmæssigt tomrum i forbindelse med graviditeten og barslen. Flere skal bygge oven på et skoleliv med huller i de skolemæssige færdigheder og herudover har de unge udsatte mødre ofte en baggrund med forældrene uden tilknytning til arbejdsmarkedet og derudover skal en del af de udsatte mødre håndtere psykiske vanskeligheder. Der er således samlet set mange barrierer for, at de unge får en uddannelse. Uddannelsesstedernes håndtering af fravær samt regler om, at et uddannelsesbrud betyder, at de unge skal starte forfra på deres uddannelse, ser ud til, med afsæt i mødrenes fortællinger, at være med til at skubbe de unge udsatte ud af uddannelsesinstitutioner og rummer en mulighed for, at de udsatte unge falder helt ud af uddannelsessystemet og modvirker altså, at flere unge skal tage en uddannelse.

Flere af de unge kvinder har arbejdet meget og tidligt som helt unge op til graviditeten. Dette knyttes af flere af mødrene sammen med, at de har haft en opvækst, der var præget af økonomiske vanskeligheder, og i forlængelse deraf er de optaget af at skabe bedre betingelser, end dem de har været vant til fra deres opvækst.

Tema 5 Moderpraksis og faderpraksis

Dette afsnit rummer perspektiver på moderpraksis og faderpraksis, herunder perspektiver der er knyttet til det at være ung mor eller ung far, på hvordan selve det at blive mor kan forstås som en brudflade, på barnets trivsel, det hverdagsliv og de netværk og relationer samt samarbejdsflader, der knytter sig til moderskabet og faderskabet.

> *Jeg vidste jo godt på en måde, hvad det indebar. For da jeg var yngre… jeg har haft en lidt hård barndom, så min mor hun boede sammen med min ex-stedfar. Han tog hende og stak af. Lige efter at hun havde født min yngste lillebror, så jeg blev meget, meget hurtigt voksen, altså mor. For min lillebror. Jeg var 10 år gammel der. Så det var ikke usædvanligt for mig. Jeg vidste godt, hvad det indebar (at være mor) (Ung mor).*

At være ung mor og ung far

De unge mødre giver i interviewene udtryk for klare holdninger til, hvornår de ønskede at få børn. En gruppe havde således klare planer om at vente med at få børn, til de havde afsluttet en del af eller hele uddannelsen. For en anden gruppe har tidlig graviditet været et mål. Det samme gør sig gældende for de fædre, der har deltaget i forskningsprojektet.

> *Jeg har været klar til at få børn længe, selvom jeg ikke er så gammel (4.18). Men det lå bare i mine kort, at jeg skulle være en ung mor og ja, være ung med mine børn (4.24), og det er jeg rigtig glad for kom til at ske (Ung mor).*

Det gælder særligt den gruppe af piger, der har haft en gennemgribende eller delvis kaotisk opvækst, og som på et tidligt tidspunkt har påtaget sig omsorgsrollen for deres små søskende. Nogen beskriver, at de oplevede, at det lå i kortene, og flere unge mødre fortæller, at også deres mor ligeledes tidligt blev mor, og der er således tale om tidligt moderskab i generationer.

Det at være ung mor bliver af disse mødre betragtet som en ressource, en styrke de kan trække på.

> *… jeg skal have det godt sammen med mine børn, og at vi skal kunne lave nogle ting sammen, og at jeg ikke bliver gammel og uh nej, det kan mor ikke holde til og sådan der. Fordi nu min kærestes forældre, de er ved at være oppe i årerne, og de var gamle, da de fik børn, og der kan jeg bare se, at det var ikke lige det, jeg ville. Jeg ville være ung med mine børn og ikke være gammel, når mine børnebørn også kom. Det har bare været helt naturligt for mig (Ung mor).*

Moderskabet som brudflade

Flere af de unge mødre med kaotiske opvækstforhold giver udtryk for, at de kaotiske opvækstforhold knyttet til barndommen er retningsgivende i deres moderskab og i deres ambitioner i livet. De er således meget optaget af at bryde med deres egne opvækstbetingelser på nogle helt specifikke parametre. De er således typisk optaget af at bryde med deres egen mors uddannelses- og arbejdsliv eller manglen på samme. De har en stor drivkraft rettet mod at få en uddannelse og et arbejdsliv. Der er imidlertid både eksempler på, at dette er lykkedes godt og eksempler på, at et uddannelsesliv er vanskeligt at realisere, når man har en baggrund med store skole-færdighedsmæssige mangler.

De mødre, der har kaotiske opvækstvilkår, viser sig også at være optagede af at bryde med den morrolle, deres egen mor har udfyldt. De nærer et ønske om at gøre det bedre. De er således meget klare på deres værdier i moderskabet, hvilken morrolle de ønsker at indtage, og hvilken rolle de ønsker at tage afstand fra. For nogen er det primært økonomisk, de ønsker at tage afstand fra deres egen mors rolle. De ønsker således at give deres børn alt det, de ikke selv har fået. For andre spiller det økonomiske også en rolle, men der er også tale om et ønske om at være eksempelvis nærværende og inddragende.

> *…… Først og fremmest at få en uddannelse, er vigtigt, så jeg kan komme videre, fordi lige nu er jeg på kontanthjælp. Det vil jeg gerne ud af hurtigst muligt … Jeg har arbejdet det meste af mit ungdomsliv. Derfor vil jeg gerne i gang. Ikke fordi min mor ikke var der for sine børn... Og så var hun der, da min mor og far boede sammen. Så, derfor ved jeg bare, at jeg skal være der for mine børn hele tiden. At man ikke bare lige pludselig forsvinder, at man ikke bare lige pludselig laver spontane aftaler, at man ikke bare lige pludselig skrider. Man skal ikke bare sidde på sin telefon og sige neeejjjj, det er flot skat. Man skal være der 100 % når man er der, så skal man være der…*

Moderskabet udgør ligeledes en brudflade fra de unges kaotiske ungdomsliv med alkohol, stoffer og dårligt selskab eller psykiske vanskeligheder med depression og spiseforstyrrelse i hvert faldt for en periode.

En mor med et kaotisk ungdomsliv, der var præget af dårligt selskab, fester og stoffer, men også en gymnasieuddannelse og en enkelt god veninde, beskriver, hvordan graviditeten og den gode veninde udgjorde et opgør med hendes tidligere livsførelse. "Der gik brætspil og god mad i den" i stedet.

> *Og så da barnet kom ud, så blev det helt naturligt. Så ændrede jeg mig fuldstændig, og jeg havde ingen grimme tanker, jeg var ikke ked af det. Jeg lå ikke bare i min seng. Jeg var oppe, og jeg var i gang, og jeg elskede min mor-rolle, og det gør jeg stadig. Så det med, at jeg har fået barn dengang, det har helt klart gjort, at jeg er vokset så meget. Jeg har ikke nogen depression i dag, og det har jeg ikke haft lige siden. Det har bare givet mig rigtig meget. (Ung mor)*

Relationer og netværk

Varigheden af de unge mødres og fædres forhold forud for graviditeten varierer fra graviditet ved første seksuelle kontakt til 5 års forhold. Enkelte mødre brød med den

biologiske far under graviditeten, flest bevarede deres forhold. Det har været karakteristisk, at de unge mødre under det første interview beskrev deres forhold til den biologiske far som "sundt og godt". En stor del af de unge mødre har ved de efterfølgende interviews berettet om brud med deres partner og om partneres salg af stoffer, politiopbud, vold og aggressivitet, ikke som noget nyligt opstået, men som noget de først har kunnet fortælle om, når bruddet havde fundet sted.

De unge mødres og fædres netværk varierer. Nogen har en stor omgangskreds, andre har kun en enkelt veninde. Nogen har forældre og/eller stedforældre og/eller tidligere plejefamilie, der fungerer som solid støtte og netværk.

Én beskriver, hvordan et venskab med en gymnasieveninde var afgørende for hendes vej ud af en kaotisk livsførelse.

Andre har et spinkelt netværk, og et brud med en kæreste har således medført ophold på et krisecenter.

Tema 6 Hverdagsliv

Et tema, der er gennemgående i de unge mødres beretninger om deres hverdagsliv, er rutiner. De er således optaget af at skabe rutiner omkring deres børn. Dette kommer til udtryk ved faste tidspunkter at stå op på, spise på og putte børn på, ligesom måden at udføre dette er præget af gentagelser.

> *Lige nu kører vi rimelig meget på rutine. Det kom vi hurtigt ind i med Sofie. Der fik hun en fast rutine. Hun spiste på det tidspunkt og sov på det tidspunkt. Og så kunne vi ordne ting på det tidspunkt og ... Så det er meget rutineagtigt.*

For flere af de unge mødres vedkommende spiller TV og eksempelvis Cartoon Network en central rolle i deres og i deres børns hverdagsliv.

Nogle af mødrene er meget optagede af at inddrage deres børn i de daglige gøremål og fortæller, hvordan deres små børn deltager i tøjvask, madlavning, bollefremstilling osv.

Tema 7 Samarbejdsflader

Der er stor forskel i de unge mødres og fædres samarbejdsflader, altså de samarbejdsflader der vedrører børnene.

Alle mødrene og flere fædre har samstemmende tilkendegivet, at dagtilbud har en væsentlig betydning for deres børn. De årsager, mødrene særligt giver udtryk for er

vigtige, er især børnenes behov for at være sammen med og møde andre børn. Herudover anerkender de oftest den faglighed, der er knyttet til dagtilbud og tilkendegiver, at de værdsætter, at børnene bliver stimuleret i dagtilbud. Langt de fleste oplever at have et godt samarbejde med pædagoger og dagplejere i barnets dagtilbud. Enkelte giver udtryk for, at samarbejdet med dagtilbud er vanskeliggjort af dagtilbuddets optagethed af barnets vanskeligheder og/eller af forældrenes såkaldte manglende forældreevne.

Der eksisterer ikke den samme positive tilkendegivelse af, at sundhedstiltag er meningsfulde. De fleste mødre oplever at have haft et godt forhold til deres sundhedsplejersker, som de oplever har været støttende, har underbygget deres eget billede af børnenes gode trivsel, og som har forsynet mødrene med en vished om, at alt er, som det skal være; at børnene vokser, som de skal, og at de trives, som de skal. Enkelte mødre fortæller, at de havde svært ved sundhedsplejen som udgangspunkt, idet de var usikre på, om sundhedsplejersken ville udvise tillid eller mistillid til de unge forældre.

De samarbejdsvanskeligheder, forældrene adresserede var samarbejdsvanskeligheder med pædagoger i dagtilbud, med sagsbehandlere, familierådgivere og pædagoger på anbringelseshjem. Samarbejdsvanskelighederne er tilsyneladende typisk opstået, fordi familierne ikke har følt sig mødt, ikke har følt sig forstået, har oplevet sig fejltolket, og som tilsyneladende omvendt heller ikke har forstået årsagen til bekymring, essensen af vanskelighederne eller årsager til anbringelse og kriterier for en evt. hjemgivelse.

Der tegner sig således et billede af kommunikationsvanskeligheder og et behov for at føle sig mødt, at føle sig forstået. Herudover er der et uopfyldt behov for mere gennemsigtighed, tydeligere kommunikation af sammenhænge i sager med bekymringer, anbringelse og hjemgivelse.

Tema 8 Barnets trivsel

De unge mødre og fædre beskriver samstemmende deres børns trivsel som god. Der er stor variation i mødrenes evner til at uddybe og sætte ord på børnenes trivsel. Nogle mødre gør sig mange tanker om barnets udvikling og trivsel, mens andre mødre og fædre ikke rigtig formår at uddybe, hvorledes barnet trives og udvikler sig.

Der er således beretninger om børn, der trives godt, hvis sprog er godt, hvis motorik er god, beretninger om børn, der fungerer godt socialt, og hvis personlighedsudvikling er fin. Enkelte mødre bidrager med en mere detaljeret beskrivelse af deres børns motoriske udvikling med kravlebevægelser m.m.

Meget få beretter om trivsels- og udviklingsmæssige vanskeligheder; en enkelt fortæller om sensitivitet i forhold til lyde, en anden fortæller, at hendes barn ikke sover ret meget.

Alle fortæller, hvordan sundhedsplejerskerne understøttede deres eget billede af børnenes trivsel, flere fortæller om daginstitutionens opmærksomhed/bekymring på elementer af barnets trivsel og udvikling, hvilket flere af mødrene imidlertid slet ikke kunne genkende og stiller sig uforstående overfor.

Opsamling på analyse

Analysen afdækker de unge mødres og fædres baggrund såvel som deres aktuelle livssituation. Knyttet til forældrenes baggrund hører *opvækstvilkår*, *skoleliv* og *graviditet*. Forældrenes opvækstvilkår kan tilsyneladende overordnet set antage to former; *gode trygge opvækstvilkår* eller *kaotiske opvækstvilkår*, hvoraf sidstnævnte rummer fysisk og psykisk vold, alkohol- eller stofmisbrug, mange flytninger, adskillelige skoleskift, mobning, fravær af den biologiske far og/eller kaotiske forhold til den biologiske far, stedfaderen og/eller moderen. Herudover knytter der sig dårlig økonomi, arbejdsløshed, ophold på krisecentre samt anbringelser til *den kaotiske opvækst*. Barndommen har for mange af mødrene således været præget af utryghed, og for nogle gælder det, at de har måtte påtage sig en meget tidlig omsorgsrolle for mindre søskende.

De kaotiske opvækstvilkår skal ses som et kontinuum, der strækker sig mellem en yderpol med mange belastende faktorer og en mere midtersøgende position med få eller sporadisk kaotiske opvækstvilkår, eksempelvis i en sporadisk samværsperiode hos en samværsforælder.

Der er stor forskel på, hvordan de unge mødre og fædre har oplevet deres skolegang, også inden for de samme opvækstvilkår. Der er således eksempler på mødre, hvis opvækstvilkår medvirkede til lange fraværsperioder fra skolen, men som alligevel klarede sig ganske godt i skolen og mødre, hvis opvækstvilkår ligeledes var kaotiske med mange skoleskift og mobning, hvilket medførte væsentlige færdighedsmæssige huller.

De unge mødre og fædre har levet et ungdomsliv, der har været karakteriseret ved at være *et typisk ungdomsliv*, præget af såvel byture, som biografture, fisketure og rolige hjemmedage, været *udpræget roligt ungdomsliv* eller haft karakter af *et kaotisk ungdomsliv* med stoffer og det, de unge selv betegner som "dårligt selskab".

Til de kaotiske opvækstvilkår knytter sig endvidere en lang række fortællinger om psykiske vanskeligheder i ungdomslivet, herunder depressioner, angst og spiseforstyrrelser, der aftager og veksler i projektperioden.

Der er meget få beretninger om kaotiske opvækstvilkår og kaotisk ungdomsliv blandt fædrene i projektet. Dette kan naturligvis skyldes, at fædrene ikke har haft *kaotiske opvækstvilkår* eller *kaotisk ungdomsliv*, men det kan ligeledes skyldes, at de fædre, der har accepteret at deltage i forskningsprojektet, eller som mødrene har accepteret og formidlet adgang til, ikke har haft *kaotiske opvækstvilkår*. Endelig kan det skyldes, at de interviewede fædre ikke har ønsket at dele sin *kaotiske opvækst* eller sit *kaotiske ungdomsliv* med intervieweren.

En gruppe af de unge mødre og fædre har været klar til at få børn længe, og de giver udtryk for "at det lå i kortene", eller at de altid har haft lyst til at være unge mødre og fædre, fremfor gamle mødre og fædre, og de er optaget af de kvaliteter et tidligt moderskab eller faderskab rummer. Dette gælder især for de unge mødre, der har gennemlevet *en kaotisk opvækst*, og som på et tidligt tidspunkt har påtaget sig en tidlig omsorgsrolle for deres mindre søskende.

En del unge mødre har i øvrigt i graviditeten haft mange og omfattende graviditetsgener, hvilket har vanskeliggjort fastholdelsen af studieliv samt fastholdelsen af socialt liv, og graviditetsgenerne har da også afstedkommet meget fravær og sygemeldinger.

En afdækning af de unge mødres og fædres aktuelle livssituation rummer en afdækning af mødrenes og fædrenes uddannelses- og arbejdsliv samt deres moderskab og faderskab.

Med graviditeten falder mange af mødrene for en regel om, at det ikke er muligt at afbryde deres uddannelse det første år, men at et brud medfører, at den unge mor skal starte forfra på uddannelsen efter barslen. Graviditeten og afbrydelsen af uddannelsen medfører, at den unge mor er efterladt i et uddannelsesmæssigt tomrum, og det er problematisk, fordi flere i forvejen har betydelige uddannelsesmæssige barrierer og vanskeligheder ved at afslutte en uddannelse, pga. den sociale arv, altså forældrenes manglende uddannelse, egne hullede skolemæssige færdigheder og eventuelle psykiske vanskeligheder, og der opstår derved en fare for, at de unge skubbes ud af uddannelsessystemet.

For de unge med *kaotiske opvækstvilkår* og/eller et kaotisk ungdomsliv evt. med psykiske vanskeligheder repræsenterer moderskabet en brudflade, hvor de unge mødre har mulighed for et opgør med deres egen barndom, ungdom og/eller psykiske vanskeligheder. Det er således en brudflade, der inviterer til et brud med den sociale arv; med en dårlig økonomisk situation, med et fravær af arbejdsliv og uddannelsesliv og et brud med den morrolle, de kender fra deres mor. Det er ligeledes en invitation til et brud med deres tidligere livsførelse, med *et kaotisk ungdomsliv*, præget af stoffer og dårligt selskab.

De unge mødre nærer et indgående ønske om og vilje til at gøre det bedre. Denne vilje udgør for flere af de unge mødre en meget stor drivkraft i deres moderpraksis.

Karakteren af de unge mødres og fædres relationer og netværk varierer, og undervejs i projektperioden åbenbarer flere mødre, at forholdet til fædrene har været præget af vold, aggressivitet og kriminalitet, hvilket har været medvirkende årsag til et brud.

De unge mødres hverdagsliv varierer, men er særligt præget af rutiner. For nogle unge mødre fylder TV meget i deres hverdagsliv, og nogle er optaget af at inddrage deres børn i de daglige gøremål.

Der er stor forskel på de unge mødres og fædres samarbejdsflader. Der hersker imidlertid en forståelse af, at dagtilbud spiller en vigtig rolle i børnenes liv, særligt fordi dagtilbud rummer mulighed for at stimulere børnene samt forsyne børnene med gode muligheder socialt.

Sundhedsplejersken opleves ikke tilsvarende som meningsfuld, om end mødrene tilkendegiver, at de oplever, at sundhedsplejerskerne støtter mødrene samt understøtter mødrenes egne opfattelser af, at børnene trives.

Der eksisterer imidlertid samarbejdsvanskeligheder med pædagoger i dagtilbud, med sagsbehandlere, pædagoger på observationshjem og med familiebehandlere, når forældrene ikke oplever sig set og forstået, men snarere misforstået og mistolket, og omvendt har forældrene vanskeligt ved at forstå fagpersonernes bekymringer, essensen af vanskeligheder eller årsager til anbringelse samt kriterier for hjemgivelse.

Der er behov for, at fagpersoner bliver bedre til at adressere bekymringer vedr. barnets opvækstvilkår, og at fagpersoner bliver bedre til at synliggøre sammenhænge i sager om bekymringer, anbringelse og hjemgivelse.

Blandt de unge mødre og fædre hersker der ligeledes en forståelse af, at deres børn trives godt. Mødrenes og fædrenes evner til at sætte ord på børnenes trivsel og udvikling varierer imidlertid. Der er således beretninger om børn, der trives godt, hvis sprog og motorik er god, beretninger om børn, der fungerer godt socialt, og hvis personlighedsudvikling er fin. Enkelte mødre bidrager med en mere detaljeret og nuanceret beskrivelse af deres børns udvikling og trivsel. Meget få beretter om trivsels- og udviklingsmæssige vanskeligheder.

5. Konklusion

Nærværende forskningsrapport har præsenteret resultater fra et netop afsluttet forskningsprojekt, der har forløbet gennem de sidste to år, det vil sige i perioden fra september 2015 til december 2017.

Forskningsprojektet har haft fokus på unge udsatte mødre under 24 år og deres små børn samt i de tilfælde, hvor der har været fædre, ligeledes også en inddragelse af fædrene. Gruppen af mødre, fædre og små børn er blevet fulgt i cirka 2,5 år gennem en række kvalitative dybdegående semistrukturerede interview med mødre og fædre i tre omgange. Henholdsvis ved projektets start, midtvejs i forløbet og afslutningsvis. De såkald*te semistrukturerede* interview (Kvale, 2003) er karakteriseret ved at være et interview mellem forsker og informant baseret på en række spørgsmål. Kvale (2003) definerer det semistrukturerede forskningsinterview som et interview, der har til formål at indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden med henblik på at fortolke betydningen af de beskrevne fænomener (Kvale, 2003, s.19).

Projektets forskningsmæssige fokus og formål har været at udforske unge udsatte mødres (og fædres) perspektiver på forældrepraksis, set fra deres eget perspektiv og ståsted i livet.

Projektet problemformulering har taget afsæt i følgende:

> *Hvordan og under hvilke betingelser moderskab og omsorg udfolder sig blandt udsatte unge mødre med afsæt i mødrenes egne perspektiver, oplevelser af handlemuligheder og ståsteder i livet rettet mod at fremme livschancer for både mor og barn?*

Projektets fokus og problemformulering blev indledningsvist udfoldet i en række centrale spørgsmål:

- Hvordan oplever de unge mødre (og fædre) deres generelle trivsel, livssituation og hverdagsliv?
- Hvordan vurderer forældrene børnenes trivsel og livsvilkår, herunder betydningen af deltagelse i institutioner, helbred mv.?
- Hvordan vurderer forældre børnenes udvikling af alderssvarende sociale, personlige og sproglige kompetencer samt egne evner til at støtte børnene i den udvikling?

- Hvilke udfordringer, vanskeligheder og dilemmaer oplever forældrene?
- De unge forældres og børnenes sociale netværk og ressourcer. De unge forældres ønsker for og forventninger til fremtiden? Unge forældre som par versus unge enlige forældre?

Projektet har teoretisk hvilet på et kritisk psykologisk grundlag, således som den kritiske psykologi er udviklet gennem de senere årtier i en dansk sammenhæng (Dreier, 1997, 2004; Højholt, 2001, 2005; Schwartz, 2014; Petersen, 2009, 2015). Konkret har dette teoretiske perspektiv betydet, at der har været fokus på at indfange de unge mødres og fædres egne perspektiver og ståsteder i livet – deres oplevelser, erfaringer og følelser med forældrepraksis i hverdagslivet med små børn. Forbundet til et kritisk psykologisk ståsted er også betydningen af at udforske de unge mødre og fædres handlinger i deres hverdagsliv. Handlinger i hverdagen knyttet til, hvad der opleves som meningsfuldt, vigtigt og betydningsfuldt for mødre, fædre og i relation til deres små børn.

Med afsæt i dette teoretiske perspektiv har analyserne af datamaterialet indkredset otte centrale temaer henover projektperioden, der på forskellig vis – og samtidig forbundet – medvirker til at analysere, hvordan og på hvilke måder unge forældre oplever betingelser og muligheder for forældrepraksis.

Temaerne nr. 1, 2 og 3 har på forskellig vis indkredset mødrenes og fædrenes egen baggrund og opvækstvilkår, ungdomsliv og graviditet, således som forældrene har oplevet dette fra deres ståsted og perspektiv.

Med afsæt i forældrenes, især mødrenes fortællinger over tid, viser datamaterialet, at forældrenes oplevelser med deres egen opvækst primært fordeler sig i to overordnede former; en oplevelse af en god og tryg opvækst, og en oplevelse af en såkaldt kaotisk opvækst. En god og tryg opvækst viser gennem forældrenes egne erfaringer hen til at have haft gode forældre, der har støttet dem i deres liv, mens de kaotiske opvækstvilkår i langt højere grad rummer fortællinger om oplevelser med fysisk og psykisk vold, forældres alkohol- eller stofmisbrug, mange flytninger, mange skoleskift, oplevelser med at blive mobbet samt et fravær af biologisk far/skiftende fædre eller konfliktfyldte relationer hertil. For flere af de unge mødre, der har deltaget i forskningsprojektet, berettes om en barndom, der har været præget af utryghed, og for nogle gælder det, at de har måtte påtage sig en meget tidlig omsorgsrolle for mindre søskende, ligesom der har været anbringelser uden for hjemmet og ophold på krisecentre med deres egen mor og søskende.

Tema nr. 2 har indkredset det levede ungdomsliv, sådan som det er blevet levet indtil graviditeten for henholdsvis de unge mødre og de unge fædre. For en stor del af de unge mødre, især dem der selv har oplevet en kaotisk barndom, er der en sammen-

hæng i forhold til deres ungdomsliv, forstået således, at jo sværere barndomslivet har været – jo sværere har det også været at leve ungdomslivet. Mange mødre beretter om mange og svære psykiske lidelser, oplevelser med mobning, misbrug af alkohol og stoffer, skiftende kærester og oplevelser af mistrivsel generelt, indtil de blev gravide. Netop her fanges også en forbindelse mellem flere af de unge mødre, som har beskrevet deres egne opvækstvilkår som kaotiske, og ønsket om at blive mor i en ung alder. Moderskabet byder for flere af de unge mødre ind med muligheden for at skabe en stabilitet i eget liv, at bryde med et voldsomt ungdomsliv, og med et stærkt ønske om at gøre det bedre med deres eget barn, end de selv har oplevet i eget barndomsliv.

Under Tema nr. 3 foldede fortællinger sig ud om, hvordan de unge mødre og fædre oplevede det f.eks. i forhold til planlægning af graviditet, oplevelsen af graviditetsgener samt tidlige forventninger til og forestillinger om moderskabet og faderskabet. For flere af de unge mødre har graviditeten ikke været planlagt, men derimod ønskelig, dvs. når først de opdagede, at de var gravide, så kom glæden og ønsket om at blive mor. Mange af de unge mødre har dog oplevet svære graviditetsperioder med mange graviditetsgener, og flere har synes, at graviditeten var en hård periode for dem og har i den forbindelse haft meget fravær fra skole og uddannelsesliv.

Temaerne nr. 4, 5, 6, 7 og 8 har taget sit udspring i mødrenes og fædrenes aktuelle livssituation, således som det blev oplevet ved forskningsprojektets begyndelse, og videre gennem de to år, hvor mødre og fædre deltog i projektperioden.

Tema nr. 4 omfattede Uddannelsesliv og arbejdsliv og har belyst, hvorledes de unge mødres og fædres oplevede deres uddannelsesstatus, uddannelsesdrømme og muligheder. Her indkredsede datamaterialet, at en stor del af de unge mødre havde ganske svært ved at fastholde skole og uddannelse, dels gennem et graviditetsforløb med meget fravær, og dels i de tidlige år af barnets liv, hvor mange af de unge mødre oplevede at skulle starte forfra på uddannelsesforløb. En meget stor del af de unge mødre er også præget af at have haft store skolemæssige vanskeligheder i deres egen barndom og ungdom, vanskeligheder der så at sige følger med ind i deres nye livssituation, og som ikke opleves at forsvinde, fordi de er blevet mødre. For flere af mødrene er netop uddannelses- og arbejdslivets krav en meget stor del af deres aktuelle vanskeligheder, som heller ikke er blevet mindsket gennem dataindsamlingsperioden. Der er en lang række formelle krav, som mødrene skal håndtere knyttet til at være i arbejde eller under uddannelse, som er en stor udfordring for dem, samtidig med at mødrene skal håndtere deres nye familiesituation med et lille barn.

Tema nr. 5 og 6 har omhandlet et fokus på moderpraksis og faderpraksis samt det levede hverdagsliv med deres lille barn. Overvejende oplever både mødre og fædre, at de er i stand til at håndtere det at være unge forældre, og at deres barn trives

godt. Hverdagslivet består af en lang række rutiner, der er forbundet til barnets trivsel og udvikling, og disse rutiner opleves som meningsfulde for mødrene, også forbundet til et stærkt ønske om at gøre det bedre som mor, end deres egen mor gjorde, da de selv var børn.

I tema nr. 7 blev indkredset en lang række af de samarbejdsflader, som de unge forældre deltager i – og forbundet hertil er tema nr. 8, der har indkredset forældrenes oplevelser af børnenes trivsel og udvikling fra fødslen og gennem hele projektperioden. Især dagtilbuddet er undervejs i projektforløbet blevet en integreret og vigtig del af mødrenes hverdagssamarbejde, og mødrene peger generelt på, at pædagoger og dagpleje er meget vigtige personer i deres og deres børns liv. Nogle mødre oplever et meget tæt og positivt samarbejde med pædagoger, mens andre mødre til gengæld peger på at være uenige med pædagogerne i vurderinger af deres barn trivsel og udvikling. Når der er uenighed mellem mødrene og pædagogerne, kan samarbejdet blive vanskeligt, og der ser ud til at komme en afstand mellem mødrenes forståelser af deres barn over for de professionelles forståelser af barnets trivsel og udvikling. Hertil kommer også oplevelser af vanskelige samarbejdsforhold til sagsbehandlere og f.eks. pædagoger på anbringelsesinstitutioner, eller familiebehandlere. Vanskelighederne ser især ud til at træde frem i det øjeblik, der er en *forskel* mellem mødrenes oplevelser af barnet og de professionelles oplevelser af barnets trivsel og udvikling. Generelt for både mødre og fædre er oplevelser af, at deres barn trives godt og har det godt. Tydeligt er det ligeledes, at for flere af mødrene er der en oplevelse af, at de professionelle har nogle andre opmærksomhedspunkter ved deres barns trivsel og udvikling – og at mødrene ofte ikke er enige med de professionelle fagpersoner i deres vurderinger.

Det longitudinelle forskningsdesign har bevirket, at data rummer et indblik i forandringer i mødrenes og fædrenes livsforløb, herunder ændringer i deres psykiske velbefindende og i deres uddannelsesmæssige ressourcer og barrierer og herudover bidrager det til at løfte sløret for samlivsproblemer og nuancerer børnenes trivsel.

Sammenfattende kan der med afsæt i forskningsprojektets indledningsvise problemformulering, der har udforsket, hvordan og under hvilke betingelser moderpraksis og omsorg udfolder sig med afsæt i mødrene (og fædrenes) perspektiver, foretages en række opsamlende og konkluderende bemærkninger.

- at en stor del af de unge mødre (og fædre) ofte selv har oplevelser af at have haft vanskelige opvækstbetingelser og ungdomsliv. Opvækstbetingelser, der har været karakteriseret ved fravær af faderen i hjemmet, skilsmisse og forældres indbyrdes konflikter. Ligeledes indkredses for flere af mødrene et

ungdomsliv præget af vanskeligheder i skolen, og for nogle af mødrene også en lang række psykiske vanskeligheder.

- at ønsket om at blive mor (og far) i en relativ ung alder for de flestes vedkommende ikke var planlagt, men til gengæld ønsket, især i forhold til at skabe ro i et eget liv og ønsket i forhold til at gøre moderskabet bedre end det, man selv har oplevet i egen barndom.
- endvidere at arbejde og uddannelse kan være præget af store udfordringer for de unge mødre, dels grundet fravær gennem graviditetsperioden, men også i forhold til at få skabt mening i disse forhold, når man er blevet forældre, og hverdagen skal fungere.
- yderligere indfanges, at samarbejde mellem mødre (og fædre) og fagprofessionelle kan være præget af store vanskeligheder, idet især mødrene ofte beskriver en stor forskel mellem deres egne oplevelser af deres barns trivsel og udvikling – set i relation til de fagprofessionelles vurderinger. Samarbejde ser ud til – fra mødrenes perspektiver og ståsteder – at fungere mest optimalt, når der er overensstemmelse i vurderingerne af deres barns trivsel – og omvendt – at være den mest markante årsag til, at samarbejde ikke fungerer.
- i tæt forlængelse heraf viser resultaterne fra projektperioden ligeledes, at mødrene generelt har en oplevelse af at kunne håndtere forældrepraksis, at de er gode mødre, der skaber en god hverdag for deres barn, og at deres barn har det godt og trives alderssvarende.

Projektperioden på cirka 2,5 år har samtidig medvirket til at indkredse, at udfordringer for de unge mødre primært træder frem i tre (forbundne) forhold; Udfordringerne er primært forbundet til samlivet med barnets far, til samarbejde med andre fagprofessionelle omkring barnet såvel som til moderens uddannelse og arbejdsliv.

Afsluttende perspektiverende bemærkninger

Særligt den sidste del af projektets konklusioner medvirker til at indfange betydningen af, at mødrenes perspektiver og forståelser af deres forældrepraksis og deres barns udvikling inddrages aktivt i de forebyggende indsatser, der tilrettelægges rettet mod unge mødre.

De mødre, som oplever et godt samarbejde med rækken af fagprofessionelle, er typisk de mødre, som har en positiv erfaring med, at de bliver hørt i deres perspektiver på deres moderpraksis og deres hverdagsliv.

Flere af mødrenes perspektiver på deres samarbejde med forskellige fagprofessionelle åbner for, at der fremadrettet kan være mulighed for at udvide mødrenes deltagelse i forskellige sammenhænge, der handler om deres små børn.

Det anbefales, at overveje mulighederne for at udvikle redskaber, der i højere grad bringer mødrenes/forældrenes forståelser og oplevelser af deres barn i spil, f.eks. gennem en udvidelse af de traditionelle testmetoder og screeningsredskaber knyttet til småbørnsområdet.

Det anbefales endvidere med afsæt i mødrenes egne formuleringer at overveje, på hvilke måder indsatser i dagtilbud kan udvides, således at mødrene (og fædrene) i langt højere grad inddrages aktivt i dagtilbuddets pædagogiske hverdag sammen med barnet, særligt når der udtrykkes bekymringer for barnets trivsel og udvikling.

6. Referencer

Ainsworth, M.D.S. et al. (1978) *Patterns of attachment – A psychological study of the Strange situation*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers Hillsdale, New Jersey, Distributed by The Halsted Press Division of John Wiley & Son.

Angley, M. et al. (2015) Social support, family functioning and Parenting competence in adolescent parents. *Journal of Matern Child Health, (19)*, 67-73.

Barr, A.B., & Simons, R.L. (2012) College aspirations and expectation among new African-American mothers in late adolescence. *Gender and Education*, *24*, 745-763.

Bourdieu, P. (2004) *Af praktiske grunde.* København: Hans Reitzels Forlag.

Bourdieu, P., & Wacquant, L.J.D. (2004) *Refleksiv sociologi.* København: Hans Reitzels Forlag.

Bourdieu, P., & Passeron, J.C. (2006*) Reproduktionen – bidrag til en teori om undervisningssystemet.* København: Hans Reitzels Forlag.

Bowlby, J. (1998) *En sikker base – tilknytningsteoriernes kliniske anvendelser*. København: Det Lille Forlag.

Burman, E. (1994) *Deconstructing Developmental Psychology*. London & New York: Routledge.

Dreier, O. (1979) *Den kritiske psykologi*. København: Forlaget Rhodos.

Dreier, O. (1997) Personal trajectories of participation across contexts of social practice. I: O. Dreier (Ed.), *Subjectivity and Social practice.* Aarhus: Center for Health, Humanity and Culture, Aarhus University Press.

Dreier, O. (2004) *Psykosocial behandling – en teori om et praksisområde.* København: Dansk Psykologisk Forlag.

Fraiberg, S. (1980) *Clinical studies in infant mental health: the first year of life*. London: Tavistock.

Gross et al. (2003) Parent Training of Toodlers in Day Care in Low-income Urban Communities. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 2003/Volume 71(2)*, 261-278.

Hansen, E.J. (1986) *Danskernes levekår, 1986 sammenholdt med 1976*. København: Hans Reitzels Forlag.

Hansen, E.J. (1988) *Generationer og Livsforløb i Danmark.* København: Hans Reitzels Forlag.

Hansen, E.J. (2003) *Uddannelsessystemerne i sociologisk perspektiv.* København: Hans Reitzels Forlag.

Hansen, E.J. (2005) Sociale klasser og social ulighed. I: H. Andersen (red.), *Sociologi – en grundbog til et fag.* København: Hans Reitzels forlag.

Holzkamp, K. (1985) *Grundlegung der psychologie.* Campus Verlag, Frankfurt/New York.

Holzkamp, K. (1998) Daglig livsførelse som subjektvidenskabelig grundkategori. *Nordiske Udkast, 25(2)*, 3-32.

Holzkamp, K. (2005) Mennesket som subjekt for videnskabelig metodik. *Nordiske Udkast, 33(2)*, 5-33.

Hubbs-Tait, L. et al. (2002) Relation of Maternal Cognitive Stimulation, Emotional Support, and intrusive Behavior during Head Start to Children`s Kindergarten Cognitive Abilities. *Child Development, January/february 2002/Volume 73(1)*, 110-131.

Højholt, C., & Witt, G. (Red.) (1996) *Skolelivets socialpsykologi – nyere socialpsykologiske teorier og perspektiver.* København: Forlaget Unge Pædagoger.

Højholt, C. (2001) *Samarbejde om børns udvikling. Deltagere i social praksis*. Socialpædagogisk Bibliotek, Forlaget Gyldendal, Nordisk Forlag, A/S København.

Højholt, C. (2005) *Forældresamarbejde, Forskning i fællesskab.* København: Dansk Psykologisk Forlag.

Kousholt, D.B. (2005) Forældreperspektiver på samarbejde mellem daginstitution og hjem. I: C. Højholt (red.), *Forældresamarbejde, forskning i fællesskab.* København: Dansk Psykologisk Forlag.

Kousholt, D.B. (2006) *Familieliv fra et børneperspektiv – fællesskaber i børns liv.* Ph.d.-afhandling, Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning, Roskilde Universitetscenter.

Kovsted, J. & Jacobsen, R.H. (2012) *Samfundsøkonomisk potentiale ved indførelse af Leksand-modellen i Danmark.* Frederiksberg: CEBR.

Kvale, S. (2003) *Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels Forlag.

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009) *Interview – introduktion til et håndværk* (2. udg.). København: Hans Reitzels Forlag.

Lagerberg, D. (2000) Secondary prevention in child health: effects of psychological intervention, particularly home visitation, on children's development and other outcome variables. *Acta Paediatr Suppl. 89(434) 43-52.*

Laghi, F. et al. (2013) The role of romantic involvement and social support in Italian adolescent mother's live. *Journal of Child and Family Studies, Volume 22, Issue 8,* 1074-1081.

Larsen, A., & Bræmer, M. (2013) De unge mødre i risiko for ikke at få uddannelse. *Ugebrevet A4.*

Laucht, M. (2003) Vulnerabilität und resilienz in der Entwicklung von Kindern: Ergebnisse der Mannheimer Längsschnittsstudie. I: K. H. Brisch & T. Hellbrügge (eds.), *Bindung und Trauma: Risiken und Schutzfaktoren für die Entwickklung von Kindern. Stuttgart: Klett-Cotta.*

Lave, J., & Wenger, E. (2004) *Situeret læring og andre tekster.* København: Hans Reitzels Forlag.

Mathiesen, R. (1999) *Sosialpedagogisk perspektiv.* Norge: Forlaget Sokrates.

Nielsen, A.A, & Nielsen, V.L. (2013) *Evaluering af projekt SAMSPIL. En udvidet mødregruppe til unge udsatte mødre*. SFI. Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Peacock, S. et al. (2013) Effectiveness of home visiting programs on child outcomes: a systematic review. *BMC Public Health.*

Petersen, K.E. (2006) *Daginstitutionens betydning for udsatte børn en vidensopsamling*. HPA-serie, No. 1. Arbejdspapir 8.

Petersen, K.E. (2009) *Omsorg for socialt udsatte børn. En analyse af pædagogers kompetencer og pædagogiske arbejde med socialt udsatte børn i daginstitutionen.* Ph.d.-afhandling. Institut for Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet.

Petersen, K.E. (2010) *Viden om anbragte børn og unge i døgntilbud*. København: Socialpædagogernes Landsforbund.

Petersen, K.E. (2011) *Pædagogisk arbejde med socialt udsatte børn i børnehaven.* København: Akademisk Forlag.

Petersen, K.E. (2012) *Socialpædagogisk arbejde med små børn anbragt på døgninstitution.* Rapport. Institut for Uddannelse & Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet.

Petersen, K.E., & Ladefoged, L. (2015a) *Sundhedsplejens indsatser og betydning i arbejdet med små udsatte børn og familier.* Rapport. Institut for Uddannelse & Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet.

Petersen, K.E., & Ladefoged, L. (2015b) *Forsknings- og vidensopsamling om sundhedsplejens indsatser og betydning i arbejdet med udsatte børn og familier*. Rapport. Institut for Uddannelse & Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet.

Petersen, K.E. (2015) *Stemmer fra en bande. Om unge bandemedlemmers opvækst, hverdagsliv og fremtidsdrømme*. Rapport. Institut for Uddannelse & Pædagogik, DPU, Aarhus Universitet.

Petersen, K.E. (2017) *Betydningen af sundhedsplejens ekstra tilrettelagte indsatser for små børn og deres forældre.* Rapport. DPU, Aarhus Universitet.

Polit, D.F., & Beck, C.T. (2017) *Nursing research: Generating and assessing evidence for nursing practice, 10th edition.* Philadelphia: Wolters Kluwer Health.

Riele, K.T., & Brooks, R. (2013) *Negotiating ethical challenges in youth research.* London: Routledge.

Schwartz, I. (2005) Deltagelse og samarbejde i praksisforskning. *Tidsskrift for Socialpædagogik, 2005(15),* 11-24.

Schwartz, I. (2007) *Børneliv på døgninstitution – Socialpædagogik på tværs af børns livssammenhænge.* Ph.d.-afhandling, Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, Syddansk Universitet.

Servicestyrelsen (2009) Tidlig indsats for sårbare gravide og familier med små børn. Afsluttende evalueringsrapport.

Socialstyrelsen (2015) Dialog om tidlig indsats. Udveksling af oplysninger i det tværfaglige SSD-samarbejde og fagpersoners underretningspligt.

Stefansen, K. (2011) *Foreldreskab i småbarnsfamilien: Klassekultur og sosial reproduksjon*. Avhandling for ph.d.-graden. Institut for sosiologi og samfundsgeografi. Oslo Universitet.

Stern, D. (1985) *The interpersonal world of the infant*. Basic Books, Inc.

Uddannelses- og Forskningsministeriet (2014) *Danish Code of Conduct for Research Integrity*. København: Ministry of Higher Education and Science.

Vincent, C., & Ball, S.J. (2007) 'Making up' the middle-class child: families, activities and class dispositions. *Journal of Sociology, 41(6)*, 1061-1077.

Vincent, C. (2010) The sociology of mothering. I: M.W. Apple (Eds.), *The Routledge International Handbook of the Sociology of Education.* London: Routledge.

Vinson, J., & Stevens, S. (2014) Preventing pregnancy OR supporting students? Learning from the stories of young mothers. *Journal of Sex Res Soc Policy 11,* 322-336.

Ziegenhain, U. (2004) The contribution of attachment theory to early and preventive intervention and to professional training. *Educational and Child Psychology, 2004/Volume 21(1),* 46-58.